

הערות והארות
בתורת מרן האור לציון יתקבלו במייל
a7205308@gmail.com

גליון 64
פרשות דברים
תשפ"ו

לתרומות והנצחות
ומסירת שמות לברכה והצלחה
a7205308@gmail.com

אור מציון

השיעור השבועי
מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
בית הכנסת אוהל רחל
רחוב פולנסקי ירושלים

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

צירוף חצי כזית מזונות עם חצי כזית שהכל לענין ברכה אחרונה

ובאופן שלא מחמיר לאכול, יש לדון האם עכ"פ יברך בורא נפשות מספק, או באופן שלא אכל שיעור שביעה שלכו"ע חיובו רק מדרבנן (כמבואר במשנ"ב סי' רט סק"י דגם לסוברים שזה חיוב דאורייתא זה רק ששבע), האם יברך בורא נפשות. וכן לגבי שלושה חזו"ה כסוסה, שברכתו האדמה, ולאחריו זה ספק אם מברכים בורא נפשות או על האדמה ועל פרי האדמה (ברכת מעין ג' על האדמה), שמכריע מרן השו"ע לאוכלו רק בסעודה, ומי שאכלו בלא סעודה האם עכ"פ יברך בורא נפשות. ומכריע בכל זה הכנסת הגדולה (סי' ר"ח וסי' ר"י) שמברך בורא נפשות, וכן דעת הלבוש.

והגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה כתב עוד חידוש עפ"ז, באחד שנתחייב בברכת על המחיה ואינו יודע את נוסח הברכה, ורק יודע את הברכה של בורא נפשות, שיכול לברך בורא נפשות, כמו שבספק יכול לברך בורא נפשות בתורת ודאי.

ב' דרכים בביאור דברי הכנה"ג שאין בזה ברכה לבטלה

והקשה הגינת ורדים, איך יברך בורא נפשות, הרי זה ספק ברכה לבטלה. וביאר, דברכת בורא נפשות מוציאה ידי חובה את חיוב ברכת על המחיה. וזה דבר מחודש, שלא מצאנו כזאת בראשונים, הרי לא הזכיר לא ארץ ולא מזון, וכמו שפשוט שהמברך עושה מעשה בראשית שזה כולל הכל לא הועיל כלום, כי בברכה אחרונה צריך לברך על הארץ הטובה.

ובהכרח צריך לבאר אחרת את דברי הכנה"ג, דזה ודאי שנפשות לא פוטר את על המחיה, אך עדיין יש מששות במה שמברך בורא נפשות, ולכן עכ"פ יברך בורא נפשות.

סתירת דברי הכה"ח והאול"צ שמכריעים דלא כהכנה"ג ומאידך סוברים שחצי זית מצטרף עם חצי זית לברכת בורא נפשות

והנה המשנ"ב בשם האחרונים והכה"ח חלקו על הכנה"ג, וסברו דאדם שמסופק אם חייב על המחיה או בורא נפשות לא מברך כלום, ולא יכול לברך בורא נפשות, וכן הכריע רבינו האור לציון זללה"ה.

ולכאורה הדברים סותרים לדברי הכה"ח והאור לציון שהובאו לעיל, שחצי זית על המחיה מצטרף עם חצי זית בורא נפשות לחייב אותו בברכת בורא נפשות, והרי באופן שחייב בברכת על המחיה לא יכול לברך בורא נפשות כי בורא נפשות לא מוציאה ידי חובה על המחיה, ומאי שנא שלענין צירוף יכול לברך על שניהם ביחד בורא נפשות אם אינה פוטרת את ברכת על המחיה.

האוכל חצי כזית בורא נפשות וחצי כזית על המחיה

בבן איש חי (פרשת מסעי שנה ראשונה אות ה') כתב שהאוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית ממין שהכל, מברך בורא נפשות, דהחצי של המזונות מצטרף עם המין שהכל. וכן כתב להלכה בשו"ע הרב והכף החיים. וכן הכריע רבינו האור לציון זללה"ה.

[יש שהוכיחו מהרשב"א בברכות לח: דלא כדברי האור לציון, אך כל המעיין נכוחה יראה דאדרבה מדבריו מוכח כדברי האור לציון].

וכן האוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית המוציא, מברך אחריהם על המחיה, שהפת מצטרף עם המזונות. כעין דברי המשנה "העור והשק מצטרפין כגודל הגדול שבה", שהדבר החמור מצטרף עם הדבר הקל לברכה הקלה.

דברי הכנסת הגדולה שמברכים בורא נפשות על דבר שברכתו על המחיה

ובעיקר יסוד זה, יש לדון בביאור הדבר. ונקדים, דהנה אדם שאכל אוכל שהוא מסופק האם ברכתו על המחיה או בורא נפשות, נחלקו הראשונים בדיון זה, דעת הרמב"ם שברכת על המחיה היא דרבנן, ואילו דעת הרמב"ן והרשב"א ועוד ראשונים שהיא דאורייתא, ורבינו החיד"א מונה ט"ו ראשונים שסוברים שהיא דאורייתא, ויסוד המחלוקת הוא במה שנאמר בפסוק (דברים ח' ח-י) "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש.. ואכלת ושבעת וברכת", האם ה"ו ברכת" הולך רק על תחילת הפסוק חטה ושעורה, או גם על המשך הפסוק גפן תאנה ורמון וגו', שזה ברכת מעין ג'.

[ויש בזה עוד דבר שצ"ע בפני עצמו, דהנה מרן השו"ע כתב שגם בספק המוציא ספק מזונות מברך על המחיה, אף שספיקא דאורייתא לחומרא והיה ראוי לברך ברכת המזון מספק, סובר השו"ע שברכת על המחיה היא מועילה גם מדאורייתא, ויוצאים בה ידי חובת אכילת לחם מדאורייתא, אף שעצם חיובה הוא מדרבנן. וצ"ע, שהרי אמירת ברית ותורה בברכת המזון היא מדאורייתא לשיטת התוס', ובברכת על המחיה לא מוזכר ברית ותורה ואיך יתכן שיוצא בזה יד"ח מדאורייתא, ואי"ה נרחיב בזה במקו"א].

ולמעשה השו"ע סובר שעל המחיה הוא דרבנן, והמשנ"ב מכריע שיש להחמיר לאכול שיעור שלם שאין בו ספק, כדי לצאת ידי חובת אותם ראשונים שהוא דאורייתא.

אמנם פשוט שאין סתירה בין הדברים, וכמו שמבואר בדברי רבינו האור לציון (ח"א סי' יט), דבאופן שכבר נתחייב בברכת על המחיה אין בכח ברכת בורא נפשות לפטור אותה, כי הוא מחוייב כעת בעל המחיה. אך כשעדיין לא נתחייב בעל המחיה, שאכל חצי זית בלבד, בזה אמרין שמצטרף עם החצי זית של בורא נפשות לחייב בברכת בורא נפשות, כי שייך לברך גם על החצי הראשון בורא נפשות כי מלבד שהוא מזוונות הוא גם מאכל בעלמא, ואין סיבה שלא יברך בורא נפשות, ורק באופן שכבר חל חיוב של על המחיה בזה לא נתנו רבנן אפשרות לברך בורא נפשות כי הוא מחוייב בעל המחיה (ולא יתכן שאדם יהיה מחוייב בשתי ברכות).

צירוף חצי זית על המחיה עם חצי זית פת

וכמו שנתבאר, גם כשאכל חצי זית פת וחצי זית מזוונות יכול לברך על

המחיה, כי עכ"פ הוא אכל מין מאכל שהוא מזוונות ואין סיבה שלא יברך על המחיה.

ואמנם אם לאחר שבירך על המחיה, אכל עוד חצי זית של פת בתוך כדי אכילת פרת, ודאי שכעת מחוייב לברך ברכת המזון, כי כל מה שברכת על המחיה פטרה אותו זה מהמין מזוונות שיש בפת, אך את הפת עצמה היא לא פטרה ונשאר עליה סיבת החיוב של ברכת המזון.

ולכאורה כעת יתברר שברכת על המחיה שבירך הייתה ברכה לבטלה, כי לאחר שמברך ברכת המזון הוא פטר גם את החצי זית הראשון, והוברר שהוא לא היה מחוייב בברכת על המחיה.

[וה"ה גם לגבי חצי כזית שהכל עם חצי כזית מזוונות, שאם לאחר שבירך בורא נפשות אכל עוד חצי זית מזוונות, מתחייב כעת בעל המחיה].

דברי חיזוק

שנאמרו בסוף השיעור - "והייתם נקיים" פירסום היראת שמים שיש לנו

הכנסת כלה ק"ו לשאר מצוות, אבל להביא עצמו לידי חשד אסור, אדם צריך לפרסם שהוא ירא שמים.

האדם מ"ר מצאנו זצ"ל היה אומר שהכח של המשכילים להיכנס גם אצל יראי ה', היה כי אנשים לא פירסמו את היראת שמים שלהם, היו עושים הכל בהצנע לכת, והיה אפשרות למשכילים להראות שעם ישראל נמצא במצב של פריקת עול. אדם שיש לו עול של יראת שמים, צריך למתג ולפרסם ולהראות את היראת שמים, אין בזה גאווה. גאווה זה בפירסום של מעשים טובים, אבל בזהירות מאיסורים צריך אדם לפרסם בפה מלא שאנחנו ציבור ששומרים תורה ומצוות דבוקים בה', ומקיים את המצוות באופן מלא, ונוהרים מכל דבר עבירה.

תלמידים של החכם רבינו האור לציון זללה"ה דיברו איתו פעם בענייני יראת שמים, ואמרו לו שזה קשה לקבל על עצמו שלא לדבר לשון הרע כלל, ורבינו זללה"ה לא הבין אותם, קשה? הרי זה לאו, אם זה לאו לא שייך להגיד על זה קשה, והם העיזו ושאלו האם הרב לא עבר אף פעם על לאו, ואמר להם לא, בחיים לא עברתי על לאו.

הוא היה אדם ענו, את המצוות שלו ואת הדרגא שלא הוא לא פירסם, אבל להימנע מעבירה זה לא גאווה, הוא לא החשיב את זה לדרגא, הוא סבר שלא יתכן שבחור יאמר שקשה שלא לעבור על לאו.

את החינוך לדורות הבאים, אנחנו צריכים לפרסם. כל הציבור החרדי הולך בדרכי ה', יש לנו רכבות בחורים שלא זזים מדרך התורה, וזה דבר שהולך ומתפשט בארץ, המוני צעירים בלא מספיק אמצעים מתחברים לחיי תורה באופן מלא. הדבר היחידי שפורח במזרח התיכון הוא עולם הישיבות. זה הדרך שהקב"ה רוצה מאיתנו.

משה רבינו אומר לבני גד ובני ראובן שיעמדו בהבטחתם "והייתם נקיים מה' ומישראל", במשנה במסכת שקלים כתוב שהנכנס ללשכה לא יכנס בפרקוד חפות וכד' כדי שלא יאמרו שלקח מן הלשכה, וצריך אדם לצאת ידי חובת הבריות, שנא' והייתם נקיים מה' ומישראל.

בפשט הפסוק אין לזה הוכחה, כי הפשט לא מדבר על מראית העין, אלא שאם לא יכנסו לארץ ישראל יחד עם שאר השבטים, יש בזה עוולה, כי בכיבוש הארץ שלהם כל ישראל עזרו להם, והם לא עוזרים להם בכיבוש הארץ, ועוולה זה נושא אחר מהאיסור של מראית העין.

אם כן, צריך ביאור מנין למדו חז"ל מהפסוק הזה את האיסור של מראית העין.

והיה אפשר לומר שזה אסמכתא בעלמא, אבל הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לומד באגרות משה שהחיוב והייתם נקיים של מראית העין הוא חיוב דאורייתא ממשמעות הפסוק.

אני חושב שהפירוש כך. בני גד ובני ראובן הוסיפו שהם יעברו חלוצים לפני בני ישראל, וגם משה רבינו מדגיש את זה שיעברו לפני, וצריך להבין למה היה צריך את ההבטחה הזאת שיעברו בראשי הגיסות, ואי אפשר לומר שזה לרווחא בעלמא, כי אם כן משה רבינו לא היה מזכיר את זה.

אלא שזה הוצרכו כדי לקיים את ה"והייתם נקיים", כי אם היו בסוף המחנה כל הזמן עם ישראל היו מסתכלים כל הזמן על בני גד לראות האם הם עדיין איתנו או לא, ולזה הבטיחו לעבור לפני המחנה שלא יהיה שום מראית העין שיחשדו בהם שלא עמדו בהבטחתם.

מכאן למדו חז"ל שאדם צריך שלא להביא עצמו לידי חשד. אמנם אדם צריך להצניע את המצוות שלו, חז"ל אומרים ש"הצנע לכת" אפילו

